

már nem, akkor az öregapja. Ezek a parasztivadékok renegátok lettek. Szégyellték a parasztságot, szégyellik a fajtájukat. A paraszt elnevezést pedig nekünk vállalnunk kell. Ez a jelző csak addig sértő, amíg tagadjuk, amíg szégyelljük. Ha az öntudatosabb parasztság vállalja, hamarosan megbecsülést jelent.

KERÉK MIHÁLY

A földkérdés és a szociálpolitika

In: Esztergár Lajos – Somogyi Ferenc (szerk.): A magyar szociálpolitika feladatai. A vármegyei szociális tanácsadók és közjóléti előadók pécsi országos szociálpolitikai értekezletén elhangzott előadások. I. köt. Pécs, 1940, Kultúra. 655–666.

Kerék Mihály (Cegléd, 1902. november 22. – Budapest, 1990. május 8.) közgazdász, agrárpolitikus. 1924-ben szerzett gazdaságtudományi diplomát a Budapesti Egyetemen. Ugyanott agrárpolitikából doktorált. 1924-től a Magyar Mezőgazdák Szövetségénél, 1930-tól a Falu Országos Szövetségénél, 1933-tól pedig a 1933-tól pedig a Magyar Gazdaszövetségénél dolgozott. Több szakmai utat tett külföldön, ahol a német, a lengyel és a balti államok agrárviszonyait tanulmányozta. 1936 és 1938 között a Pénzügyintézet Központ tisztviselőjeként dolgozott. 1938 és 1944 belügyminisztériumi tisztviselő volt, Pest vármegye szociális kérdéseivel foglalkozott. Közreműködött a visszacsatolt Felvidéken végrehajtott földreform kidolgozásában. Közben az 1930-as években a Magyar Szemle, az 1940-es években a Magyar Nemzet munkatársa volt. 1945-ben a Független Kisgazdapárt felkészésére részt vett a földreform-törvény szakmai előkészítésében. Kinevezték az Országos Földhivatal elnökének. 1949-ben a pártállami diktatúra kiépülésekor elvesztette a munkáját. 1954-től az Akadémiai Kiadó lexikon-szerkesztőségének munkatársaként dolgozott.

Mindenekelőtt szükségesnek tartom tisztázni, mi köze a szociálpolitikának a földkérdéshez. Mennyiben illeszthetők be a földbirtok helyesebb megosztására irányuló törekvések a szociálpolitikai feladatok körébe? És hol van az a határ, ameddig ezen a téren el lehet menni?

Egészen bizonyos, hogy néhány évtizeddel ezelőtt – vagy talán nem is kell ilyen messzire menni – a magyar társadalom vezető rétegei határozottan tiltakoztak volna, ha valaki szociális viszonyainkat földreformmal akarta volna megjavítani. Ez természetes volt az akkori magyar közgondolkodás liberális beállítottsága mellett, amely irtózott minden beavatkozástól. A természetes fejlődés elvét tabunak tekintették és azzal egyáltalán nem törődtek, hogy az ilyen fejlődés egészséges-e vagy sem és mennyiben felel meg a közösség érdekeinek. A természetes fejlődés különben merő illúzió volt, mert hogyan fejlődhetett volna az élet természetes úton ott, ahol nem volt politikai

szabadság, ahol hiányzott a szervezkedés szabadsága is, ahol kiváltságok és megkötöttségek (hitbizomány, holtkéz, ipari monopóliumok) védték a nagyvagyonokat, hogy egyebekről ne is beszéljünk.

Ha le akarunk végleg számolni egy hamis és kártékony illúzióval, akkor el kell utasítanunk azt a még ma is számottevő körökben vallott felfogást, hogy ám csináljon az állam szociálpolitikát, de lehetőleg ne avatkozzék a fennálló birtokviszonyok rendjébe, hanem bízza azt a szabad fejlődés folyamára. Akik ezt hirdetik, nem tudják vagy nem akarják tudomásul venni azt a szoros összefüggést, amely a föld demokratikusabb megosztására törekvő birtokpolitika és a szociális állam kialakításának szükségessége között fennáll.

Ma már szinte közmeggyőződéssé vált, hogy egy nagyarányú gazdasági és szociális rendszerváltozásnak elengedhetetlen feltétele a nagybirtokrendszer lebontása. Ez nem csak azért szükséges, hogy a mezőgazdasági lakosság jogos földéhségét ki lehessen elégíteni és kiegyensúlyozottabb társadalmi viszonyokat lehessen teremteni, hanem azért, mert a nagybirtok roppant politikai és társadalmi befolyásával útjában áll a szociális reformoknak. Ha a közhangulat nyomására a kormányoknak időnként mégis sikerült egy-egy szelíd munkástörvényt alkotniok, a nagybirtok ennek végrehajtását mindig meg tudta akadályozni. A közigazgatás emberei előtt nem kell bizonyítani, hogy mit jelent a nagybirtok vétója a vármegyénél, a járásnál, a községnél, tehát a közigazgatásnak azoknál a szerveinél, amelyek a törvények végrehajtását intézik. Bizonyos, hogy ez részben közigazgatásunk antidemokratikus felépítettségének is a következménye, amelyen a már itt elhangzott javaslatok értelmében sokat lehetne javítani, de állítom, hogy teljes értékű átalakulást csak a nagybirtokrendszer lebontásával érhetünk el. Ki tagadhatja, hogy itt nemcsak a birtokviszonyoknak kell megváltozniok, hanem annak a légkörnek is, amely a feudalizmus avult köveiből árad, és sok tekintetben megrontója a közigazgatás szellemének a községtől fel a minisztériumokig? Aki ismeri azt a roppant irányító befolyást, amelyet a nagybirtok egyesülete gyakorol legfelsőbb földművelésügyi igazgatásunkra, igazat fog adni nekem.

A nagybirtok nálunk azzal indokolja elutasító magatartását a mélyebb szociális reformokkal szemben, hogy a föld jövedelmezősége nem bírja el a szociális terheket. Emiatt aztán a legegyszerűbb szociális kezdeményezések is nagy ellenállással találkoznak az érdekeiket makacsul védő földbirtokosok részéről. Ha mégis becsúszik egy-egy reform, mint amilyen az 1907. évi cselédtörvény is volt, abba a Zelenski Róbertek csak azzal a tudattal nyugodtak bele, hogy 'ügysem lesz végrehajtva'. Vagy gondoljunk a szegyénteljes cselédlakás-viszonyok megjavítására törekvő intézkedésekkel szemben megnyilatkozó ellenállásra, amelynek eredményeként ez a kérdés ismét holtpontra jutott és a főszolgabírák által folyamatba tett kihágási eljárásokat felsőbb bizalmas utasításra egytől egyik felfüggesztették.

Tagadhatatlan, hogy a nagybirtok szociális teherbíró képessége nem korlátlan és ebből a szempontból nagy és lényegbevágó különbség van a nagyüzem és a kisüzem között. A jövedelmezőség kérdése, amely szociális nézőpontból is döntő jelentőségű, egészen más megítélés alá esik az egyiknél és a másiknál. Köztudomású, hogy minél

nagyobb mértékben termel piacra valamely üzem, annál inkább függ a konjunktúra hullámzásától. Innen nézve, a kis- és nagyüzem egészen más megítélés alá tartozik. Mindkettőnél szerepet játszik ugyan a jövedelmezőség, de lényeges különbség van abban, hogy amíg a nagyüzemnél a prosperitás életet vagy pusztulást jelent, addig a zárt családi parasztgazdaság határáig terjedő kisüzem kimutatható jövedelem nélkül is fenn tudja tartani magát. A nagyüzem, amely százszázalékik a piacra van utalva, nemcsak az értékesítés, de gazdasági szükségleteinek és az emberi munkaerő beszerzése terén is, csak bizonyos határig mehet el a takarékoságban, főleg azáltal, hogy az intenzitást csökkenti és a munkabéreket leszállítja. Ennek a kettős – és nálunk nem mindig szerencsésen alkalmazott – kényszereszköznek igénybevétele azonban gyakran súlyos visszahatással jár. A belterjesség fokát rendszerint csak érzékeny veszteség árán lehet csökkenteni, a munkabérek leszorítása és általában, a munkáskéz lehető mellőzése pedig – talán mondani sem kell – minő szociális következményeket von maga után olyan országban, ahol a konjunktúra legszebb napjaiban is állandó munkástartalék nyomja a mezőgazdasági munkapiacot.

Ezzel szemben a másik üzemkategória: a parasztgazdaság sokkal jobban ellenáll a válság hullámveréseinek. Ereje és ellenállóképessége az üzem zártságában, autarchiájában van. Ez ugyan pénzgazdaságban sohasem lehet teljes, még a család munkaerejének és eltartásának legmegfelelőbb birtoknagyság mellett sem, mert a közszolgáltatások teljesítéséhez és a nélkülözhetetlen üzemi beszerzésekhez szükséges pénz előteremtése ezt is piacra kényszeríti, de hasonlíthatatlanul kisebb mértékben, mint a nagyüzemet. Ha tehát nincs is kimutatható jövedelem, a családi parasztgazdaság az igények és az életnívó leszállításával fenn tudja tartani magát, mert el nem mellőzhető készpénzkiadásait, ha másként nem megy, a családtagokra eső munkabér terhére fedezi.

Ezeket az elméletinek látszó megállapításokat a magyar mezőgazdaság a múlt-félben lévő válság alatt a példák ezreivel igazolta. A nagyüzem csak úgy tudott valamennyire prosperálni, hogy a legantiszociálisabb munkarendszer minden előnyét élvezhette és olyan munkabérekkel dolgozhatott, amelyet csak egy teljesen szervezetlen és munkáskínálatában bővelkedő munkapiac nyújthat. De még így is sok nagyüzem összeroppant. Mi lesz akkor, ha az elkerülhetetlen szükségyszerűség nálunk is súlyos szociális terhek és progresszív adórendszer vállalására kényszeríti a nagybirtokot? Európában sok példát lehetne felhozni annak igazolására, hogy szociális államban a nagybirtok nem tudja fenntartani magát még a mezőgazdaságra kedvező viszonyok között sem. Ahol nem védtek előjogok, nem kímélte az adórendszer, ahol nem volt kiszolgáltatva neki az emberi munkaerő és szükség esetén a köz terhére támogatásban nem részesült, ott el kellett buknia. Vele szemben a kisüzem óriási fölénye abban áll, hogy nem, vagy csak alig szorol idegen munkáskézre és hogy a parasztnak a föld nem üzlet és elsősorban nem jövedelmi forrás, hanem munkaalkalom, maga az élet, egy család foglalkoztatásának és megélhetésének alapja. Ebben van ereje, stabilitása és nagyrészen a konjunktúrától való függetlensége is. A földbirtokpolitika tehát, ha nem válik nagybirtokmentő akcióvá és a viszonyokhoz alkalmazott feltételekkel dolgozik,

voltaképpen nem tesz egyebet, mint életképesebb üzemek létesítését segíti elő. Ez még válságban is kisebb kockázattal és kisebb áldozattal jár, mint a bajbajutott nagyüzemek szanálása és azok érdekében egy degresszív adó- és antiszociális munkarendszer fenntartása.

Alig vitatható kérdés, hogy a földbirtok eddig nem tett eleget szociális kötelezettségének. [...] nem tudja a rendelkezésre álló munkásokat kielégítően foglalkoztatni, ami végül is katasztrofális munkanélküliség okozója, nem adja meg a munka ellenértékét, tehát uzorabérért dolgoztat és nem részesíti azokban a szociális szolgáltatásokban sem, amelyek ma már minden valamirevaló államban intézményesen biztosítják a mezőgazdasági munkavállalók szociális gondozását. Munkásnépünk megdöbbentő fizikai állapota, testi, sőt sok helyen lelki egészségének katasztrofális leromlása bizonyítja, hogy így van. Ez alól a munkások egyetlen kategóriája sem kivétel. A gazdasági cseléd, akinek viszonylag stabil a helyzetére sokszor szeretnek hivatkozni, általában éppen olyan keserves sorsban él, mint el nem szerződött munkástársa, mert amennyivel több kalóriát fogyaszthat (azt sem mindig), bőven ledolgozza a szünet nélküli munkában. Nem is szólva arról, hogy az az életmód, amelyre kényszerül, nem civilizált államba való.

Aligha kétséges, hogy ettől az életsorstól munkásainkat meg kell szabadítani, mert ez ma már nemcsak az ő magánügyük, hanem veszedelmesen kezd közügygé nőni. Szociális reformokat általában nem humanitásból szoktak végrehajtani. A birtokosok [...] a mezőgazdaság gyenge teherbíró képességére hivatkoznak, amely lehetetlenné teszi a létminimumnak megfelelő munkabér, a munkaidő és a szociális biztosítások reformjának megvalósítását. Ebben sok igazság van. Mivel azonban a szociális átalakulás – beláthatatlan veszedelmek kockázata nélkül – tovább nem halasztható, módot kell nyújtani arra, hogy azok a birtokok, amelyek a szociális terheket nem bírják el, átadhassák helyüket életképesebb és teherbíróbb egységeknek. A nyugati államokban mindenütt ez történt. A szociális terhek súlya alatt összeroppan nagyüzemek a parasztgazdaság időt állóbb formáiban olvadtak fel. [...]

A parasztgazdaság nemcsak egész évre munkát és minden körülmények között bizonyos szerény megélhetést biztosít egy családnak, de automatikusan megoldja azokat a feladatokat is, amelyek különben a társadalombiztosításon keresztül az államot és a gazdasági életet terhelnék. Ennek jelentőségét nem szükséges hangsúlyozni olyan országban, ahol a mezőgazdasági népesség kétharmada a munkavállalók csoportjába tartozik és éppen ennek a hatalmas tömegnek korszerű szociális gondozásával járó óriási teher riasztott vissza eddig minden ilyen irányú kezdeményezést. [...]

Fel kell hívni itt a figyelmet a földreform rendkívül nagy társadalmpolitikai jelentőségére. Ha minden érv a mai birtokmegoszlás mellett bizonyítana is, akkor sem lehetne azt fenntartani. Itt ugyanis arról van szó, hogy meg kell szüntetni a mezőgazdaság s vele a magyar állam proletár jellegét, amely elsősorban a folyamatos birtokpolitika hiánya, másodsorban a paraszti termelés teljes elhanyagolása következtében fejlődött ki. A mai világban semmi sem lehet veszedelmesebb egy nép fejlődésére, mintha lakosságának zöme proletársorban él. Magától értetődik, hogy társadalmi

szempontból nem jelentene változást, ha a mezei proletárság kisebb vagy nagyobb részében az ipari proletariátusba menne át. Ez megoldás lehetne a mezőgazdaságra nézve, amelyet megszabadítana nyomasztó emberfeleslegétől, a munkanélküliséget is enyhítené, de a társadalom struktúráján mit sem változtatna. Már pedig nálunk erre is szükség van. Szaporítani az önálló egzisztenciák számát a függő, proletár elem rovására: alig van ma ennél előbbre való feladat Magyarországon. Irtózatosan tévednek azok, akik még ma is azt hirdetik, hogy nem földet, hanem munkát és kenyeret kell adni a népnek. Ez a felfogás, ez a politika, amely különben munkát és kenyeret sem tudott nyújtani, tenyésztette ki a magyar népet proletár nemzetté, történelmének talán legválságosabb periódusában. A kicsinyes osztályönzés még ma sem akarja megérteni, hogy a gazdasági cseléd – ha igaz volna is, hogy több a jövedelme, mint a kisgazdának – nem egyenrangú az önálló paraszttal és osztályhelyzeténél fogva nem lehet hordozója azoknak a magasabb társadalmi és szociális értékeknek, amelyekben egy nemzet szilárdsága és biztonsága nyugszik. Nem akarja belátni, hogy 2392 nagybirtokos a maga 57 [pontosan 5,7 – CZ megjegyzése] millió kat. holdjával és a rajta élő milliányi munkással – még ha ezek nagyobb része nem koldussorban tengődne is – nem jelenti azt a társadalmi stabilitást és nem nyújtja a nemzetnek azt a biztonságérzetét, mintha azon az 57 [5,7 – CZ megjegyzése] millió holdon, mondjuk félmillió saját portáján gazdálkodó paraszt család élhetne. [...]

A magyar szociálpolitikának mindenesetre ügyelnie kell arra, hogy intézkedései mindig produktív jellegűek legyenek és sohasem a termelés csökkenését, hanem a termelés fokozását eredményezzék. Ebből a szempontból – első pillanatra bármilyen ellentmondóan hangozzék is – a kisbirtok rendszerre való áttérésnek igen nagy jelentősége van. [...]

Az elmondottakat összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a kisüzemrendszerre minél szélesebb alapon való áttérés fokozza a közgazdaság stabilitását, emeli a föld foglalkoztató és eltartó képességét, növeli széles rétegek életszínvonalát, megszünteti a mezőgazdasági népeség proletár jellegét, és ezzel lényegesen javítja a társadalom szociális egyensúlyát, lehetővé teszi a társadalombiztosítás kiterjesztését az agrármunkásságra, szélesebb létalapot teremt a kisiparnak, kereskedelemnek és szabad foglalkozásoknak egyaránt, végül fokozza a mezőgazdasági termelést, illetve a fogyasztás igényeinek megfelelőbb irányba tereli azt. [...]

1. Az új magyar birtokpolitika legfőbb feladata: éberrel ügyelni arra, hogy a magyar állam területét alkotó föld olyan elemek birtokába kerüljön és maradjon meg, akik ezzel a földdel származásuknál és hivatásuknál fogva összeforrottnak érzik magukat és ennek az államnak minden körülmények között hű és megbízható polgárai. A földhöz tehát nem lehet mindenkinek joga. Ebből következik, hogy az államnak teljesen szakítania kell a szabad és ellenőrzés nélküli birtokforgalom rendszerével és figyelemmel kell kísérnie a földbirtok minden megmozdulását – a legkisebb földbirtokét is – főként olyan vidéken, ahol a nemzeti érdek védelme fokozott követelményekkel lép fel. Ilyen esetekben a szükséges anyagi eszközöket – még a legnagyobb áldozatok árán is – elő kell teremteni.

2. A földreformot elsősorban és a leggyorsabb ütemben az ország nyugati, déli és keleti határvidékén 50 km-es mélységben, valamint a fővárost körülvevő hasonló szélességű övezetben, végül az egyke által megtámadott vidékeken kell végrehajtani. Ezeken a területeken a nagybirtokokat minden mellékszempontra tekintet nélkül fel kell osztani olyan sokgyermekes válogatott magyar földművelő családok között, akiknek megbízhatóságára és hűségére ez az ország a történelem bármilyen fordulatában biztosan számíthat. [...]

SZEKFŰ GYULA

Három nemzedék és ami utána következik

Budapest, 2007, Maecenas. 422–423.

Szekfű Gyula (Székesfehérvár, 1883. május 23. – Budapest, 1955. június 29.) történész, publicista, politikus. A Budapesti Egyetem bölcsészkarán szerzett történelem, német, francia szakos diplomát 1905-ben. 1905–1906 között a Nemzeti Múzeum, 1907-től a bécsi udvari levéltár munkatársa, közben 1908–1910 között gyakornokként az Országos Levéltárban is dolgozott. Bécsből 1924-ben települt haza. 1916-tól egyetemi magántanár, 1925-től a Budapesti egyetem kinevezett professzora volt. 1925-ben az MTA levelező, 1941-ben rendes tagjává választották. Hóman Bálinttal közösen nagy összefoglaló munkát írt a magyar nemzet történetéről. A korszak elismert történésze volt, munkásságát 1930-ban Corvin-koszorúval díjazták. 1927-től 1939-ig a mérsékelt konzervatív irányzatú Magyar Szemle szerkesztője, 1939-től 1944-ig pedig a németellenes Magyar Nemzet publicistája volt. 1945-től 1948-ig moszkvai magyar követ, 1953-tól országgyűlési képviselő volt, 1954-től bekerült Elnöki Tanácsba.

Mikor 1920. augusztus 18-án Nagyatádi Szabó István, a gróf Teleki Pál-kormány kiszgazda-földművelésügyi minisztere betérjesztette törvényjavaslatát, „a földbirtok helyes megosztásáról”, akkor már a forradalmak hatása alatt maguk a nagybirtokosok is meg voltak győződve arról, hogy a föld nálunk tényleg helytelen, egészségtelen módon van megosztva. A történelmi Magyarország 49 millió katasztrális holdnyi területéből (Horvát-Szlavonországot nem számítva) 22,47 millió hold volt 100 holdon aluli kisbirtok és 26,58 millió ennél nagyobb közép- és nagybirtok. Ez a 45,8%-nyi kisbirtokosság és 54,2%-nyi közép- és nagybirtokosság arányszáma Trianon következtében még inkább megromlott: a csonkaország 16,15 millió holdnyi földjéből csak 7,14 millió, 44,02% esett a kisbirtokra, a nagyobbakra pedig 9,01 millió hold, az egésznek 55,8%-a. Hogy ez így nem maradhat tovább, azt mindenki elismerte, látva a bolsevizmus alatt a magyar falusi nép imponáló magatartását, mely egyedül akadályozta meg, hogy a bolsevista forradalom a magyar földet is meghódítsa. Az ellenforradalmi publicisztikának